

Axel Steensberg: Herremændene på Herningsholm. Ridderliv og studeavl. Poul Kristensen, Herning 1975. 200 s., ill. 64,00 kr.

Med åbenlys fortælleglæde – og krydret med digressioner og sidebemærkninger, undertiden også af hypoteser – beretter professor Steensberg om herregården Herningsholm syd for Herning og dens brogede ejergalleri i 15- og 1600-tallet; hovedideen er, at den holstenske adelsmand Josua von Qualen investerer den formue, han havde tjent som militær entreprenør i europæisk fyrstetjeneste og under den nordiske syvårskrig i opbygningen af et jydsk godskompleks med studeopdræt for øje; selvom antagelsen næppe konkret lader sig underbygge i von Qualens ejertid – først fra 1600-tallet har forf. kunnet støtte sig til det materiale, dr. Fusing har fremlagt fra de rantzauske godser, hvortil Herningsholm da horte – har påstanden al rimelighed for sig; dansk adelsgoods var attraktivt som investeringsobjekt.

Bogen er typografisk meget smukt udstyret og også meget velskrevet, men skæmmes af banale fejl (s. 42 udnævnes Herluf Trolle til rigsmarsk; s. 55 optræder Peder Oxe som rentemester i 1568; s. 57 hedder det uden videre, at Erik XIV blev myrdet; fremstillingen s. 70, 110 og oftere af rostjenesten er uheldig).

E. Ladewig Petersen

Wolfgang Reinhard: Papstfinanz und Nepotismus unter Paul V (1605–1621). Studien und Quellen zur Struktur und zu quantitativen Aspekten des päpstlichen Herrschaftssystems (Päpste und Papsttum hrsg. von Georg Denzler. Band 6, I–II). A. Hiersemann, Stuttgart, 1974. 409 s. incl. register.

Til pavedømmets historie i renaissance- og baroktiden har begrebet nepotisme altid knyttet sig. Fænomenet, der som bekendt kommer af det latinske nepos (ital. nipote): nevø, slægting, kan kort defineres som begunstiggelse af slægt og venner ved tildeling af offentlige midler eller ved besættelse af offentlige embeder. På trods af begrebets store udbredelse har det alligevel skortet på præcise og detaljerede undersøgelser af den pavelige nepotismes reelle omfang og dens væsen og rolle i det hele taget.

Disse problemer har den tyske historiker, W. Reinhard taget fat på at løse. Over for en ældre generations opgivende trækken på skuldrene ved tanken om at fastslå nepotismens kvantitative omfang har Reinhard kastet sig ud i et studium af førstehåndskilderne til en af de mest fremtrædende nepotistiske paver, Paul V. Borgheses pontifikat.

En vældig opgave at stille sig, når man betænker at hans hovedkilder: Archivio Borghese og Fondo Borghese, begge i Vatikanets Arkiv, omfatter flere tusinde pakker og numre. Til alt held har Borghese-familien selv været interesseret i sin økonomiske formåen, og flere budgetter og regnskaber fra den store tid i begyndelsen af 1600-tallet er bevaret.

Mens I. del (s. 1–160) rummer den egentlige undersøgelse, publiceres i II. del (s. 161–383) 3 originale regnskaber fra Fondo Borghese. Det drejer sig om en oversigt over de pavelige finanser i juni 1592, det apostolske sædes indtægter og udgifter 1619 og en oversigt over nepoten kardinal Scipione Borgheses indtægter 1616.

Forfatterens omfattende og indtrængende undersøgelse af disse fonds og hans velbevandrethed i Vatikanets øvrige samlinger har sat ham i stand til i et indledende kapitel at give en meget kortfattet, men fremragende beskrivelse af forretningsgangen og grundstrukturen i det pavelige finansvæsen i nyere tid. I dette kapitel fremhæves det, at pavedømmets to fornemste indtægtskilder: embedssalg og statslån (de såkaldte Monti) gav så meget spillerum, at endnu Paul V her havde mulighed for at øge de meget beskedne or-

dinære indtægter, der hovedsagelig stammede fra en økonomisk stadigt svagere kirkestat, ganske væsentligt og således skabe basis for sin bekendte aktive udenrigspolitik samt for en kostbar anlægs- og byggevirksomhed i Rom. Desuden fremgår det, at selve det administrative apparat ved kurien åbnede særlige muligheder for den til enhver tid herskende pave. Finansforvaltningens hovedorgan, Depositariatet hvorunder Tesoreria Generale (skatkammeret) hørte, har kun omfattet og bogført en del af finansoperationerne, mens Datariet med Tesoreria Segreta (en særlig kasse), der var finansforvaltningens kontor nr. 2, lå uden for kuriens kontrol og over hvilket sidstes indtægter paven selv disponerede helt frit.

Værkets tyngdepunkt er dog den minutøse og talmæssigt rigt dokumenterede gennemgang af Borghese-familiens økonomiske forhold i almindelighed og de to fremmeste nepoter Principe Marcantonio Borghese og kardinal Scipione Cafarelli (Borghese) og disses finansielle og økonomiske forhold i særdeleshed.

Det er helt tydeligt, at pave Paul og ikke mindst nevøerne havde travlt med at udnytte den enestående position, som paveskiftet 1605 medførte. En regn af gaver og embeder fra pontifikatets start gjorde snart Borghesefamilien kreditværdig og da langt størstedelen af midlerne i familiens varetægt, så snart muligheden bød sig, anbragtes i fast ejendom som grunde og bygninger i Rom, villaer i Albanerbjergene og godser og gårde rundt om i den øvrige kirkestat, øgedes kreditmulighederne til stadighed. Hen mod pontifikatets slutning aftog de mange gaver både i antal og frekvens, mens låntagningen steg kraftigt. Familien havde nu nået en enestående økonomisk position og markerede sig helt op til ca. 1900 blandt Roms mægtigste familier.

Det er dog vigtigt at bemærke sig, at Borghesernes talrige ejendomserhvervelser ikke skete på bekostning af Romerkirkens egne besiddelser, men foregik som almindelige privathandeler. En tilbagevenden til de feudale tider er der således ikke tale om.

Det er Reinhard's store fortjeneste via sin omfattende dokumentation og analyse af hele systemet at nå frem til, at nepotismen under Paul V – på trods af talrige rygter og kritik fra samtiden – i det store og hele opererede inden for grænserne af det lovlige.

Det er da også dør, forfatteren vil hen, når han i sit »Nachwort« gør undersøgelsens resultater op. Modsat tidligere forskere vil han ikke bedømme Paul V's tid som moralsk forkastelig. Nepotismen er for Reinhard et traditionsrigt, gammelt og i hovedsagen helt legalt sæt af spilleregler, der i virkeligheden kan kaldes et socialt system – et »Subsystem im Rahmen des Systems »Papsttums«. Paul V havde ikke ifølge Reinhard noget valg mellem nepotistisk eller ikke-nepotistisk politik, hvad han alene kunne gøre, var at afstikke systemets »kvantitative dimension«.

Hermed slutter afhandlingen, der alene ved sin økonomisk/finanshistoriske indfaldsvinkel og sine omhyggelige udredninger, kaster et helt nyt lys over det gammelkendte emne: pavehistorien, der indtil nu stort set er blevet behandlet inden for biografien snævre rammer – stærkest repræsenteret af Ludwig von Pastors monumentale Geschichte der Päpste. Men man savner rigtignok en fortsættelse, hvor dette sociale system nærmere vurderes og karakteriseres, og frem for alt er der behov for en sammenligning mellem dette pontifikat og andre store nepotistiske regimenter. Anmelderen finder også, at behandlingen af familien som så at sige én stor blok bør nuanceres ved en nøjere undersøgelse af de enkelte ledende nepoters forhold indbyrdes og til den øvrige familie; også familiens forhold og hele karriereforløbet før 1605 savner man redegørelse for.

Forfatteren har imidlertid svar på rede hånd, thi nærværende værk er kun en enkelt sten i et større bygningsværk, og to afhandlinger med titlerne »Ämterlaufbahn und Familienstatus. Der Aufstieg des Hauses Borghese« (nu udsendt i Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken Bd. 54, 1974, s. 328–427) (s. 24 note 1), og »Funktionswandel des Papstnepotismus bis zum 17. Jahrh. (s. 98 note 175) er bebudet.

Man må i høj grad håbe, at forfatteren får lejlighed til at komme videre med sine spændende og originale undersøgelser, og man bør i denne forbindelse henvise til, at Reinhard allerede på yderst kompetent måde har bidraget til debatten om nyere tids embedssalg i statsligt regi i europæisk sammenhæng med en afhandling (i *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* Bd. 61, 1974, p. 289-319) med titlen »Staatsmacht als Kreditproblem. Zur Struktur und Funktion des frühneuzeitlichen Ämterhandels«.

Helge Gamrath

Viborg Landstings Dombøger 1617 A, udg. ved Poul Rasmussen, Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg, 1971.

Med andet bind fortsættes nu dette dupliserede regestværk, der ikke mindst er af stor retshistorisk betydning. Vel har udgiveren til dels bøjet sig for den til første bind udtrykte kritik (her 12. r. II, s. 249 f.), idet dommene ikke længere er omskrevet, som om nutidig appelpraksis herskede; men i betragtning af at det anvendte udgivelsessystem er diskutabelt, turde det være rigtigst her at citere fra udgavens forord: »Partsforklaringer og -indlæg, der er uden betydning som bevismateriale, medtages som regel ikke. Ligeledes udelades afhjæmlinger af stævnmål og vidneudsagn, alle intetsigende formularer, saglige og verbale gentagelser samt navnene på vidner . . . og på alle . . . retsbetjente . . . De for retten fremlagte tingsvidner, dokumenter og domme refereres i kronologisk rækkefølge.«

Uanset om man kan slutte sig til disse principper eller ej, udgør arbejdet givetvis en nyttig indgang til landstingsmaterialet, hvorfor det er at beklage, at det så vigtige register denne gang er gjort unødigt indviklet, idet vi i stedet for et generelt sted- og personregister præsenteres for (1.) et hovedregister (topografisk ordnet efter den allerede nu historiske amtsinddeling), hvortil knytter sig et supplement med ikke stedfæstede lokaliteter og personer, (2.) et stednavneregister samt (3.) et tilnavneregister. Hvis man således ønsker ved hjælp af registeret at stifte nærmere bekendtskab med den i dom nr. 116 nævnte Mogens Andersen til Hesselt, må man – da slægtsnavne jo sjældent angives – først gå til stedregisteret, og efter at være gået forgæves i »Hesselt« og »Heiselt«, prøver man da såvel Hejselt i Ugilt som i Torslev sogne, hvorefter man sidstnævnte sted oplyses om, at pågældende tilhørte een af de mange Vognsen-slægter. Også den i forrige binds anmeldelse omtalte »Knud Gyldenstjerne«-identifikation lettes ikke ved et sådant register.

Troels Dahlerup

Axel Nordberg: Polen i svensk politik 1617-26. Stockholm Studies in History 19. Almqvist & Wiksell, Sthlm. 1974. 323 s.

Sveriges udenrigspolitik under Gustav Adolfs regering er et område, der er meget opdyrket i historieforskningen. I ganske særlig grad er baggrunden for og motiverne til Gustav Adolfs indgriben i 30-årskrigen et klassisk spørgsmål, til hvis belysning adskillige svenske og tyske historikere har leveret bidrag. Axel Nordbergs »Polen i svensk politik 1617-26« beskæftiger sig med perioden før Sveriges involvering i krigen i Tyskland. Som det fremgår af titlen, har forfatteren villet undersøge, hvilken placering konflikten med Polen indtog i svensk politik i dette tidsrum.

Axel Nordberg betoner i begyndelsen af sin afhandling det handelspolitiske moment i den svenske udenrigspolitik. Det var til stede under forhandlingerne omkring Stolbova-freden, og ønsket om handelspolitisk kontrol med Livland var en væsentlig del af baggrunden for Sveriges aggressive holdning over for Polen i tiden efter 1617 (s. 29, 75, 112, 157). Imidlertid er der i kildematerialet kun ringe grundlag for at give det handelspoli-